

Doe je mee of niet?

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra

Lezingen:

1^e schriftlezing: Daniël 3

2^e schriftlezing: Lucas 7, 24-35

Inleiding

In het kader van het jaarthema van de Regenboogkerk 'Zingen met je ziel' horen wij vandaag een gelijkenis van Jezus over een kinderspel dat gaat over meedoen of niet. Maar ook in het hart van de lezing uit het Oude Testament klinkt een lied. Te midden van de vlammen van de vernietiging is het, dat een aangrijpend loflied opklinkt.

Jodendom betekent eeuwenlang balanceren. Eindeloos hebben joden in verstrooiing hun afwegingen gemaakt tussen zich isoleren en integreren. Zij hebben hun evenwicht gezocht tussen de boete voor zonden en de vreugde der wet. Zij hebben hun kracht gevonden in hun traditie, maar ook in hun flexibiliteit. Ondertussen hebben zij muziek gemaakt, als een vioolspeler op het dak.

Thema: Doe je mee of niet?

Gemeente van Christus,

we hebben uit de mond van Jezus een kleine gelijkenis gehoord. Het is een gelijkenis van betrokkenheid. Kinderen op de markt spelen een spel. Wij weten niet hoe dat spel precies ging. Maar het is duidelijk dat het doel van de kinderen die het voortrouw nemen is om de anderen mee te krijgen.¹ Deze gelijkenis wordt door de redactie van de evangelist gezet in het kader van een discussie over het verschil tussen de boeteprediker Johannes de Doper en Jezus van Nazareth als de Zoon des Mensen. De eerste riep op tot inkeer en ascese, soberheid en boete. De tweede straalde de vreugde uit van het Koninkrijk van God. Maar beiden werden afgewezen door de mensen. Waarom?

In de redactie van de evangelist wordt de gelijkenis tot een allegorie die gaat over de afwijzing die zowel Johannes de Doper als Jezus hebben beleefd. De eerste riep op tot bekering en boete. Maar met hem wilden de mensen niet treuren. De tweede verkondigde vol vertrouwen en blij dat het Koninkrijk van God was aangebroken. Maar met hem wilden de mensen niet vrolijk zijn. Dat is zeker een belangrijke laag in de betekenis.

Maar er zijn ook uitleggers die geloven dat de gelijkenis over de kinderen op de markt ooit zelfstandig heeft bestaan voordat deze door de evangelist, of misschien door Jezus zelf in deze discussie werd ingepast.² Dan is

het geen allegorie die bij wijze van rebus moet worden ingevuld en waarbij je als het ware = tekens kan plaatsen achter de elementen van het verhaal. Dan wordt de gelijkenis een verhaal open voor telkens weer andere interpretaties. Dan gaat het over de lezers: u en mij. Het gaat in dat geval in het algemeen over betrokkenheid. Het wordt een spiegel, waarin wij allemaal ons kunnen spiegelen als het gaat om het appèl dat ook op ons wordt gedaan. Hoe betrokken ben je? Laat je jezelf betrekken in het verdriet van een ander. Kun je werkelijk warm worden en blij over de vreugde van een ander? Deze tweede laag brengt ook de boodschap van de eerste laag heel dichtbij en maakt de uitdaging ineens heel persoonlijk. We praten niet over anderen. Het gaat over mij. Het gaat over jou!

Een kerk kan niet zonder die participatie! Een levend lichaam is een organisch weefsel. Als wij vieren dat Christus leeft, dan geven wij onszelf een opdracht. Zo kan God met ons zijn. Dit is het spel waarin het echte reliëf van het leven de kans krijgt. Met de treurende zullen wij treuren. Met mensen die feestvieren, genieten we mee. Het kleed van de gemeenschap wordt met vele draden geweven. Dit is de kerk. Maar dit is belangrijk voor iedere gemeenschap die er werkelijk toe doet.

Wij leven in een tijd van individualisering. Mensen willen zichzelf zijn. De meeste mensen hebben niet veel zin om zich te binden als het gaat om regelmatige en langdurige verplichtingen. Nog minder mensen doen van harte concessies als het gaat om je aansluiten bij een groep. Niemand geeft zomaar kostbaarheden op die hij of zij als belangrijk voor zijn of haar identiteit beschouwt. Wij leven in een tijd waarin mensen zich terugtrekken uit gemeenschapsvormen die meer lijken te kosten dan dat zij opleveren op korte termijn.

Dat héél erg individualistische is, denk ik, op deze schaal dat wij het beleven relatief nieuw in de samenleving. Maar de aarzeling zich te geven in een gemeenschap waarin jouw eigenheid gevaar kan lopen is niet van de laatste tijd. Het wantrouwen is, zeker onder minderheden, altijd al sterk geweest. En wie zal het ze kwalijk nemen, wanneer mensen die bang zijn zichzelf te verliezen, zichzelf niet geven? De joden hebben zichzelf opgetrokken aan de stoere voorbeeldfiguren van de vrienden van Daniël. Zij hebben 'ja' gezegd tegen de hen omringende cultuur,

zeker. Het is een verhaal dat geplaatst wordt in de ballingschap van de joden in Babel, al is het veel later geschreven. Zij hebben 'ja' gezegd, maar op een beslissend moment zeggen zij 'nee'. De vrienden knielen niet voor het beeld dat Nebukadnessar heeft laten oprichten, ook al klinkt er nog zoveel muziek van hoorn, panfluit, lier, luid, citer, dubbelfluit en andere instrumenten. Met veel humor hebben de joden elkaar het verhaal eeuwenlang in telkens weer andere situaties verteld. Zij hebben het heidense ritueel geridiculiseerd. De overdrijving van de opsommingen stuwt de karikatuur van de volstrekt over het paard getilde heidense vorst steeds verder op. Maar al die toeters en bellen maken geen enkele indruk op de joden. Wij weten niet wat dit beeld van Nebukadnessar precies voorstelde, de koning zelf als een god misschien of de god van de koning? Maar, wat het ook is en wat er ook klinkt, de vrienden van Daniël zullen niet knielen. Zij weten wie hun ware koning is: God in de hemel en op hem vertrouwen zij. Zonder het te willen belanden ze zo wel in een isolement. Dat kan gebeuren, dat je zonder daarvoor gekozen te hebben apart komt te staan. Zie er dan maar weer eens uit te komen.

Onze regering wil een participatiesamenleving. Maar niemand die weet hoe je etnische en andere minderheden niet alleen het vertrouwen, maar ook de mogelijkheden en de kansen kunt geven om ook echt mee te doen. Laag opgeleiden uit de Marokkaanse gemeenschap in Nederland zijn de enigen niet die zich er volkomen naast kunnen voelen staan, of de economie nu aantrekt of niet. Maar niet alleen leden van bepaalde etnische groepen, ook ouderen en gehandicapten en anderen kunnen in Nederland het isolement als een blokkade beleven. Ook zij kunnen het gevoel krijgen dat zij, zoals ze zijn, niet goed genoeg zijn, zodat ze niet goed kunnen integreren. Zie daar dan maar weer eens uit te komen.

Mensen die tot een minderheid behoren kunnen zich geforceerd voelen. Dat is van alle tijden. Jodendom betekent eeuwenlang balanceren. Eindeloos hebben joden in verstrooiing hun afwegingen gemaakt tussen zich isoleren en integreren. Zij hebben hun evenwicht gezocht tussen de boete voor zonden en de vreugde der wet. Zij hebben hun kracht gevonden in hun traditie, maar ook in hun flexibiliteit. Ondertussen hebben zij muziek gemaakt, als een vioolspeler op het dak. Misschien kent u die musical, waar ook een film van is gemaakt met de titel *Fiddler on the Roof* uit 1971. Het verhaal speelt zich af in een klein dorp (Anatevka), ergens in het grote Russische tsarenrijk. Joden mogen er wonen. Maar altijd voelen zij zich bedreigd. De inspanning zich staande te houden, zal echter ondertussen de vioolspeler niet beletten zijn vreugde te beleven en muziek te maken voor de mensen. Altijd bleef het spannend. Een pogrom (vervolging) kon zomaar uitbreken en dan moesten ze weer weg.

Misschien dat ze daarom altijd hun hoed op hebben... (verzucht hoofdpersoon Tevje). Een prachtige grap is ook de vraag aan de rabbi: 'Rabbi, is there a proper blessing for the Czar?' waarop de stokoude rabbi antwoordt: 'God bless the Czar, and keep him, far away from us.'³

In de Daniëlverhalen gaat het om identiteit.⁴ Het gaat om evenwicht. Het gaat om eigenheid. Maar dat betekent niet automatisch isolement. De vrienden van Daniel vallen juist daarom op omdat zij briljant zijn en hoge functies bekleden aan het koninklijke hof.⁵ Zij hebben de symbiose gezocht en, dachten zij, gevonden. Zij hebben zich met Babylonische namen laten aanspreken: 'Sadrach, Mesach en Abednego'. Maar zij zijn hun joodse namen niet vergeten: 'Chananja, Misael en Azarja'. Zij zijn schoolvoorbeelden van geslaagde integratie. Maar de waarschuwing van het verhaal is duidelijk. Balanceren tussen aanpassen aan en afzetten tegen, dat is en blijft een grote kunst. Doe je mee of niet? Waar ligt de grens?

Het spannende van de Daniëlverhalen is dat die grens in ieder verhaal opnieuw moet worden vastgesteld en bewaakt. Joden hebben zich de eeuwen door herkend in de vrienden van Daniel. Zij hebben beseft, dat status en hoge posities, als het er echt op aankomt, geen enkele garantie bieden. Zij hebben 'nee' gezegd tegen dwingelandij en geweld en zich teruggetrokken. Zij hebben 'ja' gezegd tegen cultuur en schoonheid en leven en het dragen van verantwoordelijkheid. Zij hebben zich gegeven als wereldburgers in de verstrooiing. Zij zijn zichzelf gebleven als joden. Tegelijk weten we dat je net als verschillen tussen Nederlanders, verschillend tussen joden hebt. Lang niet alle joden hebben dezelfde grenzen getrokken. Zo heb je ook verschillen tussen Marokkanen, Antillianen, Surinamers, Turken en ga zo maar door.

Zelfs ons geseculariseerde Nederland heeft dringend behoefte aan gemeenschappen waarin zingeving samengaat met verantwoordelijkheidsbesef en de bereidheid mee te leven met elkaar. Met alle kerken gesloten of tot appartementen verbouwd, breekt straks niet een nieuw tijdperk van Verlichting aan wat sommigen misschien denken. Integendeel, ik verwacht een terugval in ieder voor zich en dan zonder een God voor ons allen.

Met ons verstand kan in God geloven soms moeilijk te verantwoorden zijn. Maar onze betrokkenheid heeft geen verdediging nodig. Wij worden in ons geloven als mensen aan elkaar verbonden in lief en leed. Wie niet meedoet in de Veertigdagen, zal het moeilijk vinden Paasfeest te vieren. De vurige oven uit Daniël, ondertussen, herinnert ons indringend aan het lijden dat mensen kan treffen in een ontspoorde samenleving. Ik kan niet anders dan nu ook te denken aan de ovens

en de gaskamers van Auschwitz. Als ergens ooit om die reddende vierde man in de vlammen, die zo leek op een zoon van de goden, is gebeden, dan daar. Het verhaal van de vrienden in de brandende oven is, juist zo gelezen, niet gemakkelijk. Hoeveel mensen zijn er niet vermoord zonder dat zij uit de vlammen zijn gered! Of is de spectaculaire redding misschien niet de kern van het verhaal? Gaat het ten diepste om het zelfbewuste antwoord van de vrienden aan de koning: 'Maar ook al redt hij ons niet... zelfs als de God die wij vereren ons niet uit een brandende oven en uit uw handen kan redden, majesteit, weet dan dat wij uw goden niet zullen vereren, noch zullen buigen voor het gouden beeld dat u hebt opgericht.'⁶

Durf dus eigenwijs te zijn. Durf tegen de stroom op te zwemmen. Steek je nek uit, waar het gaat om de kwaliteit van het leven. Maar probeer in contact te blijven waar mogelijk. Zoek ze op, de mensen die ernaast lijken te staan. In de deuterocanonieke Griekse versie van het Oude Testament is te midden van de vlammen aan de vrienden een lofzang in de mond gelegd. Dat is de basis voor het lied dat we hebben gezongen.⁷ De tekst eindigt aldus:

Al wie nederig is en God vereert, prijs de Heer,
bezing en verhoog hem in eeuwigheid.
Chanja, Azarja en Misaël, prijs de Heer,

bezing en verhoog hem in eeuwigheid,
want hij heeft ons ontrukkt aan het dodenrijk,
uit de greep van de dood heeft hij ons gered,
hij heeft ons bevrijd uit de laaiende oven,
uit het vuur heeft hij ons bevrijd.

Loof de Heer, want hij is goed
en eeuwig duurt zijn erbarmen.
Allen die de Heer vereren, prijs de God der goden;
bezing en loof hem, want eeuwig duurt
zijn erbarmen.⁸

Amen.

Uitzending en zegen

Doe je mee of niet? God nodigt ons uit, ook vandaag weer en zonder ophouden. Wij mogen iedere nieuwe dag als een geschenk ontvangen. Zo zijn wij gezegende mensen die samen optrekken in het leven en die het Paasfeest zullen vieren.

De genade van onze Heer Jezus Christus,
de liefde van God,
de gemeenschap van de Heilige Geest,
met jullie allen.

Noten

¹Misschien was het zo dat de ene groep heel overdreven ging huilen en de andere groep ging dansen en vrolijk zijn net zolang totdat ze kinderen die niet bij hun groep hoorden konden overhalen om met ze mee te doen.

²Dat de volgorde in de tekst omgekeerd is, wordt hierbij als argument gebruikt voor een eerder zelfstandig bestaan van de gelijkenis, of het spel zelf. Fitzmyer, J.A., *The Anchor Bible*, 28, *The Gospel according to Luke I-IX*, New York/London 1989, 677-682. Cf. Bovon, F., *Evangelisches Katholisches Kommentar zum Neuen Testament*, III/1, *Das Evangelium nach Lukas (Lk 1,1-9,50)*, Zürich 1989, 370-383.

³God zegene de Tsaar en beware hem, ver bij ons vandaan.

⁴Cf. J.A. Zeilstra, 'Zeven maal Daniël', prekenboekje Daniël 1-7, Hilversum 1999.

⁵Cf. Daniël 1, 19-20.

⁶Cf. Daniël 3, 17-18.

⁷Gij werken des Heren, zegen de Heer, Lied 154a.

⁸NBV 2004, Daniël A, 65-68, deuterocanonieke boeken, 253-254, versvolgorde LXX.

Figuur 1: Chagall, The Fiddler, 1913, Stedelijk Museum, Amsterdam